

André Gorz: Kadın Öteki İle Tensel ve Tinsel Birlikteliği

Doç. Dr. Nilgün TURAL CHEVIRON

galatasaray üniversitesi, iletişim fakültesi
ntural@gsu.edu.tr

André Gorz Türkiye'de Afa yayınlarından 1983 ve 1986 yıllarında çıkan *Cennetin Yolları*¹ ve *Elveda Proleterya* ile düşün dünyasına girmiş bir yazar. Ardından Ayrıntı Yayınları Afa'dan nöbeti hakkıyla devralır: *Kapitalizm Sosyalizm Ekoloji* (1993), *İktisadi Aklın Eleştirisi* (1995) ve *Yaşadığımız Sefalet Kurtuluş Çareleri* (2001) birer birer çevrilir². Ayrıntı Yayınları çevirileri sürdürüp yazarın 2003 tarihli *L'Immateriel* (Maddi Olmayan) başlıklı yapıtını da düşün evrenimize dahil etmeyi düşünmektedir.

Kitapların az sattığı ama sansasyonu seven ülkemiz André Gorz'u da dar bir düşün topluluğuyla, neyse o olarak "tanıdı ve beğendi". Başka bir deyişle yukarıda sıraladığımız kitapları daha henüz reel sosyalizmin duvarlarının yıkılmasından çok önce çevrilmeye başlandı.Yani dünyasal ölçekte alternatif sosyalizm tartışmaları henüz yeni dillendirilmeye başlamışken bu dar entelektüel çevre Gorz'a, küresel kapitalizme ve içinde yaşadığımız tarihsel uğrağın hegemonik düşünsel imgelemine yönelttiği eleştirilerle ve daha iyi bir dünya arayışı açısından dile getirdiği çözümlerle dikkat kesildi.

Ardından Gorz'un sıradanlığı bozan bir şekilde yaşama veda etmesi gazetelerimizdeki köşe yazarlarının kendisine açık açık ilgi duymasını sağladı. Aşkı için ölen erkek ve buna benzer ifadelerle düşünsel serüveni askıya alınmış bir düşün adamının aşk ilişkisi ve bu ilişki dolayımı yaşama

¹ Gorz'un Afa'dan çıkan ilk kitabını Turhan Ilgaz ikincisini Hülya Tufan çevirmiştir.

² Ayrıntı'dan çıkan ilk iki kitabı Işık Ergüden, üçüncüsünü Nilgün Tural çevirmiştir.

vedası, intiharı, 1994 yılındaki ölümünün ardından hala en egemen popüler söylence olmayı elden bırakmayan Leydi Di ve aşkının vefatı misali medyatik söylence konusu oldu. Bu açıdan sadece Türkiye'yi suçlamamak gerekir, medyatik toplumun röntgencilik geni tüm evreni kuşatmış durumda. Öyle ki Gorz'un sözünü ettiğim medyatikleşmesine neden olan *Lettre à D* (Son Mektup Bir Aşk Hikayesi) başlıklı, karısıyla tanışmasını ve sahip oldukları yaşam tarzı anlayışını ilk elden karısına seslenerek anlattığı 2006 tarihinde Grasset yayınevinden çıkan kitabı, Fransa'da da 36 bin adet satmış. Türkiye'deki yayınevleri de bu kitap için büyük bir telaşla yayın hakkı satın alma rekabeti içine girmişler. Küreselleşme çağının hızlılığından payımızı kitap yayınlanmadan aldık ama aynı hızla da kitabı Ayrıntı Yayınları kasım ayında yayımladı³.

Demek istediğim kitabın arka kapağında yer alan ve kitabın en medyatikleştirilebilecek kısmını oluşturan paragrafı okuma şerefine çoktan ulaşmış bulunmaktayız: Ölmekte olan bedene erkeğin yine de arzu duyuyor oluşu ya da yaşlanmış ve hastalığın çökerttiği bir kadını *hala sevebilen* ve hatta onunla ölümü de paylaşmayı kabul eden erkek figürü. Gorz köşe yazarları tarafından okur kitlesine böyle ulaştırılmış bulunmaktadır. İnternette Gorz hakkında ne yazıldığına⁴ bakmak için dolaşırken bu tip yazıları okuyanların, özellikle de erkek olduğunu çıkarsadığım okurların "yaşlı olmasaydı böyle gözü kapalı ölüme gider miydi?", "ne aşk ama" minvalinde, kahvelerde kullanılan deyişlerle köşe yazarlarıyla söz alışverişinde bulduklarını gördüm.

André Gorz'un öteki cins ile kadın öteki ilişkisinin düşünsel olanla bağlantısını belirlediğini ve yönlendirdiğini söyleyebiliriz. Ya da Gorz'un *Son Mektup* kitabında betimlediği erkek-kadın çifti tensel ile tinsel biraradalığının yarattığı, her iki cins için deneyimlenen insani-entelektüel bir varoluşu simgelemektedir.

Karşılıklı olarak birbirimizi diğerinden korumak için yaratılmıştık. Bize doğuştan verilmeyen dünyadaki yerimizi birbirimiz aracılığıyla birlikte yaratmaya ihtiyacımız vardı (2007:19).

Gorz'un tek başına okunduğunda derin anlamlarını hemen ele vermeyen bu son kitabı Luce Irigaray'ın⁵ erkek/kadın çifti için farklılığın tanınmasına dayalı öteki saygısı anlayışı bağlamında önerdiği tensel ve tinsel birliktelik önermesi açısından çok anlamlı bir yapıt olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda André Gorz'un alternatif düşünselliğinin Irigaray anlamındaki bir çift yaşamına sahip olmasıyla bağlantılı olduğunu ileri sürmek hiç de yanlış ve yanıltıcı olmaz doğrusu. Demek istediğim zaten kadına, öteki cinsle bir *beden-doğa* olarak bakmayan, hatta beslendiği düşünsel eğilimlerle Batı'nın tin ile ten ya da beden

³ Çev., Alev Özgüner.

⁴ Ahmet İnsel'in 30 Eylül 2007 tarihli Radikal 2'deki yazısını ayrı tutuyorum.

⁵ Bkz., *Doğu ve Batı Arasında Tikellikten Topluluğa*, çev. Nilgün Tütal, İzmir: Ara-lık Yayınları'ndan yayınlanma aşamasında.

ile ruh arasında yaptığı ayrımı reddeden bir tutuma sahip olan bir düşünürdür Gorz. Bunu aslında kendisi de ifade etmektedir. *Son Mektup*'ta Merleau-Ponty ve Jean Paul Sarte'a atıfla ruhun beden olduğunu unutmadığını yazar örneğin. Buna dayanarak "aşk tutkusu ötekiyle ve yalnızca onunla, ruh ve beden olarak yankılaşımına girmenin bir biçimi" olarak tanımlanır (2007:27).

Ötekiyle Titreşimin Yarattığı Alternatif Düşüsellik

Ötekiyle titreşim Gorz'un ve eşi Dorine'in özel yaşamında yaygın tüketim kalıplarının benimsenmesinin, tüketmek adına tüketmenin, kadınlık ve erkeklik tanımlarını belirleme eğilimli modanın yarattığı yönelimlerin, boş zaman etkinliklerinin nasıl biçimlendirilmesi gerektiğini buyuran tüketim toplumunun temel parametrelerinin, çalışma ile özel yaşam arasındaki bütünlüğü kopartan ilişki biçimlerinin reddi şeklinde somutlanmış görünmektedir. Bu reddiye aslında kapitalist rekabet hastalığının, toplumsalın ve ilişkiselin (aşk ve sevgiye dair olanın) ruhuna işlemiş olduğu tanısıyla birlikte anlam kazanır.

Proleteryanın sonuyla Gorz, çalışma düzeni ile çalışanların niteliğinin sanayi sonrası toplumlarda maruz kaldığı dönüşümlere işaret ederek, gözlerimizin önünde oluşan ve tüm çalışanlar ile işsizleri de içine alan çalışanları işsizleştiren işsizleri geçici ve olmayan işlerin peşinde rekabete sürükleyen neo-liberal ekonominin yarattığı çıkmazları anlatmaktadır Bu çıkmazlar yüzünden toplumsal sistem ikili bir çatlağa dönüşmekte ve toplumsal doku parçalanmaktadır. Gorz'a göre bu parçalanma şiddet toplumundan başka bir şeye de yol açamaz. Kapitalizmin ulusal ve ulus-ötesi tüm ilişkilerde yaşattığı şiddet. Bunu *Kapitalizm, Sosyalizm Ekoloji*'de teorik çözümleme biçimiyle şöyle buluruz:

Merdivenin tepesinde, yükselen kariyerlerden birisine açık (...) ender ve dengeli işlerden birini elde etmek için dizginsiz bir rekabet vardır. Tamamen iğrenç reklam sloganlarından birinin 'aşırı kazanma hırsı' diye övdüğü şey budur. Toplum dövüş sporları modeli üzerinde, toplumsal ilişkiler aşırı kavgaların modeli üzerinde temsil edilir, askeri söz dağarcığı ve savaş imgeleri çok boldur. (...). Toplumun şiddeti karşı-şiddetlere, sevgisizliklere, saldırgan biçimde geriye dönük ya da gerici nostaljilere neden olur (1993:39-40).

Dolayısıyla kapitalizmin önerdiği "dizginsiz rekabet" yerine öteki ile ve toplumla farklılığa saygı temelli birliktelik tarzının Gorz'da sadece eserlerde kalmış bir yanı yoktur. Örneğin Batı'nın doğa kültür ayrımı kent yaşamına damgasını ağır bir biçimde vurduğunda kadına ve erkeğe yaşattığı psikik stres ve bıkkınlık hali için Luce Irigaray beden ile ruhu bütünleştireceğine inandığı bir etkinlik önerir: Doğa'da her gün en az iki saat geçirmenin bugünün ruhu ve bedeni yılmış insanı için elzem olduğunu söyler. Bu pratiğin de Gorz'un yaşam tarzında yer aldığını görüyoruz. *Son Mektup*'ta Gorz, Dorine ile her gün iki saat doğada yürüyüş yaptıklarını belirtir (2006:60).

Ama bu aynı zamanda sanayi toplumunun ekolojik dönüşümünün gerekliliği, çalışma süresinin azaltılmasının ve ebeveynlikten dinlenme etkinliklerine kadar farklı etkinlik türlerini kapsayacak yeni boş zaman tasarımının ve de toplumlarda en az eril değerlere eşit bir saygınlığa ulaşacak dışıl değerlerin varlık kazanmasının zorunlu gerekliliği gibi sol politik proje önerilerine de dönüşür. Batı akılcılığının ve iktisadi akılcılığının gayri-insani yönü aslında akıl sahibi kadın ve erkeğin hep önünde durur. Ama Gorz'da bunun eleştirisi sanki bir dışıl duyarlılıktan besleniyor gibidir. *İktisadi Aklın Eleştirisi* başlıklı yapıtını ben bu duyarlılık yüzünden Luce Irigaray'ın şu satırlarıyla değerlendirmenin yerinde olduğunu düşünüyorum:

İnsan toprağı yoksullaştırmadı mı, vahşi hayvanların, kuşların, balıkların üstünde yaptığı hilelerle hükümlük kurmadı mı, atı ve boğayı kendi eserine boyun eğdirmemi, sözlerle her şeyi anlamayı, kentleri yönetmeyi ve de kozmik hava değişikliklerini alt etmeyi icat etmedi mi? Yeteneği sayesinde her şeyi ya da hemen hemen her şeyi hiçbir şeye ulaşmak için egemenliği altına almadı mı? Yerküreye, yerküresine yukarıdan bakarak aslında en sonunda kendisini oradan dışlanmış bulmadı mı? (2007:35)

Irigaray bu satırlarda Batı akılcılığının dünyayı ve dünyada ikamet eden her şeyi 'kendi'ye ve benzere tabi kıldığını, bu tip akılcılığın ötekiyi kendilik ve farklılık olarak algılama kapasitesinden yoksun olduğunu dile getirmektedir. Her ne kadar André Gorz Irigaray'ın iki paradigmasından, yani tek tanrının, tek şefin, biricik ve hakikat olanın eril aklının inşa ettiği dünyanın yerine birbirlerine farklılıkları temelinde saygı ile bağlı iki cins kavramından (çünkü bu kavramlaştırma tahakkümcü erkek akla ve yarattığı doğal ve insani tahribatlara karşı bir alternatiftir) haberdar görünmüyorsa da, yapıtları ekonomik olanın egemen paradigmasının yok ettiği her farklılığın ve özerkliğin savunusu olarak okunabilir.

Bir de tabii sol eril düşüncenin henüz bilincine varamadığı şey benliğin/benin özerk öznelliğe ancak ötekinin kendiliğinin ve özerkliğinin tanınmasıyla dönüşebileceğidir⁶. İnsanın doğa üzerindeki yıkıcı tahakkümünden, insanın insanı köleleştirmesinden asıl sorumlu olan; ötekini öteki olarak kabul etmeyen, farklılığa ve çeşitliliğe kendilik hakkı tanımayan ve hatta kendi kendiliğini dayatan özerk benlik ve ben/özne anlayışıdır. Bu anlayış Gorz'da ekonomik ve bilişsel-araçsal akıl ortaklığının eleştirisi biçiminde yer alır. Bu akıl her şeyi, insan ilişkilerini bile nicelleştirilebilir ve hesaplanabilir sayar. Bu akıl hep daha fazla üretme-tüketme-çalışma ve iyi arasında olumlu ve olumsuz bir bağ kurar. Oysa,

(...) *daha fazla* ile *daha iyi* arasındaki bağ kopmuştur; çünkü birçok ürün veya hizmet için ihtiyaçlarımız geniş ölçüde sürmektedir, oysa ki tatmin olmamız ihtiyaçlarımızın çoğu *daha fazla* üreterek değil, *başka türlü, başka şey*

⁶ Aynı eleştiriyi Gorz'a yöneltmek yanlış olmaz. *Yaşadığımız Sefalet Kurtuluş Çareleri'nin* ek bölümündeki "Konu Dışı Yazı 1" ve "Konu Dışı Yazı 2" bu açıdan okunabilir.

üretmek, hatta *daha az* üretmek karşılanacaktır. Bu, özellikle, hava, su, uzam, sessizlik, güzellik, zaman, insani ilişki ihtiyaçlarımız için geçerlidir (1995:262).

Havayı, suyu ve güzelliği, aslında öteki aşkı ve saygısını düşünmek ve övmek, bunlara sol perspektifin geleceğe yönelik tasarımları olarak değer biçmek iktisadi akla derin bir darbe vermektan başka bir anlam içermez. Karl Polanyi'nin, Fernand Braudel'in, Immanuel Wallerstein'in dünya ekonomik sistemi ve ekonominin mantığının toplumsalı yutucu güce dönüşmüş olması hakkında dile getirdikleri saptamaları, sosyalist strateji oluşturma kaygısıyla birlikte Gorz'da buluruz. Ekonomik olanın mantığı, toplumun tüm diğer boyutlarını kapitalizmin tarihinde ilk defa böylesine mutlak bir şekilde kendine boyun eğdirmeyi başarmıştır. Kapitalist mantığın bu şeytani başarısı, solun sağdan kendisini gelecekte nasıl ayırabileceği konusunda Gorz'un düşünsel hareket noktasını oluşturur.

Sol, teknik değişimlerin içerdiği ve yarattığı potansiyelleri özgürleştirici hedeflere yönelterek kendi farklılığını kurabilecektir. Yani teknikten yeni bir toplumsal ütopya yaratma kabiliyetiyle. Bu ütopyada çalışma zamanından tassarruf edilmesi, ekonomik mantığın, amaçların ve etkinliklerin ikinci plana itilmesi ve çalışma zamanının azaltılmasından kazanılan zamanın toplumsalın ve kültürelin üretiminde ve yeniden üretiminde kullanılması ayrıcalıklı yerlerini almalıdır (1995:222). Gorz'un sola layık olduğunu söylediği bu ütopya somut olarak bir başka toplum olasılığı demektir aslında:

İktisadi amaçlı çalışmanın adım adım azalması özerk faaliyetlerin baskın çıkmasına imkân tanır; 'serbest zaman zorunlu zamana, boş vakit çalışmaya egemen olacaktır'; 'Boş vakit sadece dinlenme veya telafi değil, temel zaman ve yaşam nedeni olacak ve çalışma da araç düzeyine indirgenecektir', 'Böylece bu boş zaman ortak değerlerin taşıyıcısı olacaktır'. Yaratıcılık, birlikte yaşama, estetik ve oyun çalışmaya bağlı etkinlik ve verimlilik değerleri üzerinde egemen olduğunda ortaya çıkacak karşılıklı bir hayal edin (1995:219).

Bu hayal etme konusunda yapılacak önemli bir saptama var. Kapitalist mantık bu altüst oluşu hayal ettiğinden mi yoksa başka bir nedenle mi bilinmez, insanın kendini üretmesini ve bu yeniden üretimin temel etkinliklerini şirket, kâr, üretkenlik ve verimlilik mantığının sultası altına almaya girişmiştir. Sermayenin bu girişimindeki hızı sosyalist projelerin bu açıdan girişeceği ve girişmesi gereken hareketliliğin oldukça ilerisinde seyretmektedir. Bu saptamayı yaparken Gorz'un *Maddi Olmayan* başlıklı yapıtını düşünüyorum. Bilgi ekonomisi ve bilgi toplumu gibi çağ adlandırmalarının 21. yüzyıl şirket mantığında kazandığı somutluk, artık değerlerin kaynağının zeka ve imgelem olduğu; bireyin bilgisinin makinanın zamanından daha önemli olduğu; insanın kendisinin şirket sermayesinin önemli bir kısmını oluşturduğu yönündeki saptamalardır.

Bu açıdan Gorz, bu tür şirket söylemlerinde söz konusu olanın ne bilim ne de tanıma olduğunu, aslında söz konusu olanın birlikte "insan sermaye"yi oluşturan zeka, imgelem ve bilgi olduğunu söyler (2003:13). Dolayısıyla boş zaman ortak değerlerin taşıyıcısına henüz dönüştürülemeden, ekonomik akıl onu da kendine yontmanın yolunu bulmuş görünmektedir. Bu nedenle iletişim toplumu, şeffaf toplum, yeni iletişim teknolojileri odaklı neo-liberal söylemlerin bunları kullanarak ileri sürdüğü ve küresel ekonomiyi ve her şeyi kuşatan mantığını meşrulaştırdığı demokratik toplum kurgularını kuşkuyla karşılamak gerekir⁷. Çünkü Gorz'un maddi olmayanın ekonomisi diye adlandırdığı ekonomik süreç, bireylerin gönüllü köleliğe boyun eğdirilmesi temelinde işlerlik kazanabilecek bir ekonomidir (2003:22). Aslında sermayenin bugün ele geçirmeye ve zihinlere kazımaya çalıştığı şey, çalışma zamanının özel ve kişisel zaman olduğu yanılmasıdır. Oysa benliğin üretimi sadece kendinde bir amaç olarak kalmalıdır ve ekonomik değer mantığının hep dışında kalabilmelidir, bu mantığa direnişin kalesi olma işlevini görebilmek için.

Son Mektup'a Gorz'un entelektüel serüveninin izlerini sürmek için döndüğümüzde, Gorz'un daha 1957 yılında komünistlerin yanında yer alamayacağını ve entelektüellerin uzun bir zaman daha Fransız Komünist Partisi'nde dönüşümlere yol açamayacağını anladığını görürüz. David Riesman ve C. Wright Mills okumaları da bunda etkili olmuştur. Bana Sen'i vererek Ben olmamı sağladın dediği eşi ile birlikte Gorz, 1970'li yıllarda 1968 olaylarının da coşkusu içinde sınıf mücadelesinin geleneksel biçimlerinin ve amaçlarının toplumu değiştirmek için yeterli olmadığını ve sendikal mücadelenin yeni alanlara doğru yer değiştirmesi gerektiğini kavramaya başladıklarını yazar. Türkçede okuma şansına sahip olduğumuz yapıtlarının düşünsel temeli de böyle atılmaktadır sanki.

Özellikle 1971 yazında Meksika'da toplanacak bir konferansın hazırlık metnini (*Retooling Society*) çevirdiğinde karşısında beliren fikirler kendisinin de bizatihi geliştireceği fikirler olacaktır. Jacques Ellul ile Günther Anders'in etkilerinin hissedildiğini söylediği bu hazırlık metninin temel saptaması, ekonomik büyümenin sürdürülmesinin insan yaşamını tehdit eden facialara yol açacağıdır: Üretim alanlarının genişlemesi toplumu devasa bir aygıtta, insanları özgürleştirmek yerine özerklik alanlarını kısıtlayan ve izlemeleri gereken amaçları belirleyen bir aygıtta dönüştürmektedir. İnsanlar bu devasa aygıtın kölesine dönüşmektedir. Artık üretim insanın değil insan üretimin hizmetine girmiştir. Tüm hizmet alanlarının profesyonelleşmesine bağlı olarak artık insan varlık kendi kendisinin gereksinimlerini karşılayamaz hale gelmekte, ihtiyaçlarını kendisi belirleyememekte ve onları kendisi tatmin edememektedir (2007:52).

⁷ Bu konuda ayrıntılı bir çözümleme için bkz., Nilgün Tütal *Küreselleşme İletişim Kültürlerarasılık*, 2005, İstanbul: Kırmızı yay.

Gorz'un çalışmanın sonundan, işin geçiciliği ve istikrarsızlığından, bunun yarattığı toplumsal iyi-kötü yönlü dönüşümlerden, üretim etkinliğinin temel kaynağının bilgi ve bilgiyi en iyi manipüle eden varlık olarak kadın/erkek bireyler olmasından, boş zaman ve etkinliklerinin sermayeye yeni kölelik biçimlerine dönüşmesinden söz ettiğinde, hep çareler de ürettiğini ya da önerdiğini unutmamak gerekir. Yapıtları bu açıdan yeniden okunurken, Avrupa, dünya ve bizimki gibi gelişmek ile gelişmemek arasında kalmış ülke solu için henüz yeniliğini yitirmemiş saptama ve önerilerinin ne kadar değerli olduğunu söylesek azdır. Özellikle Türkiye solunun öteki kaygısı ve saygısı konusunda Gorz'dan öğreneceği çok şey olduğunu, *Birikim*'in 2007 Ekim sayısındaki son genel seçimler ve sol hakkındaki çözümlerinde göze ilişen iki saptamayı anımsarsak, söylemek yanlış olmaz: Halktan kopuk, dolayısıyla çağımızın sorunlarıyla bire bir yaşayan kadın/erkek insandan kopuk olduğu için sadece dar bir entelektüel topluluk olmaya bugünlerde daha fazla mahkum sol; bir de aynı solun kendi içinden özerk adaylar belirlemek için bile demokrasiye inanmakta güçlük çekiyor olması. Bu ülkede ötekine ve demokrasiye sol bile inanmıyorsa kim inanır? Türkiye kast toplumu olmaktan nasıl kurtulur?

Kaynaklar

- Gorz, André (1983) *Cennetin Yolları*, Çev., Turhan Ilgaz, İstanbul: Afa yay.
- (1986) *Elveda Proleterya*, Çev., Hülya Tufan, İstanbul: Afa yay.
- (1993) *Kapitalizm Sosyalizm Ekoloji*, Çev.. Işık Ergüden, Ayrıntı yay., İstanbul.
- (1995) *İktisadi Aklın Eleştirisi*, Çev., Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı yay.
- (2001) *Yaşadığımız Sefalet Kurtuluş Çareleri*, Çev., Nilgün Tural İstanbul: Ayrıntı yay.
- (2007) *Son Mektup. Bir Aşk Hikayesi*, Çev., Alev Özgüner, İstanbul: Ayrıntı yay.
- (2003) *L'Immateriel*, Paris: Grasset.
- Irigaray, Luce (2007) *Doğu ve Batı Arasında*, Çev., Nilgün Tural, İzmir: Ara-lık yay.
- Tural, Nilgün (2005) *Küreselleşme İletişim Kültürlerarasılık*, İstanbul: Kırmızı yay.

La turquie au miroir de la presse française nationale et regionale

L'édition de l'Universite Galatasaray, 2007¹

Bu kitap güncel bir sorunsalı hareket noktası olarak almıştır. Türkiye, Avrupa Birliği'ne tam üye olarak katılma sürecinin içine girmiştir. Bu süreçte, üstünde düşünülmesi ve araştırılması gereken önemli bir konu vardır. Bu da, Avrupa Birliği'nin oluşumunda ve geleceğe yönelik politikalarının belirlenmesinde önemli roller oynayan Batı Avrupa ülkelerinin Türkiye'yi geçmişte ve bugün nasıl tahayyül ettiği. Bu kitap, böylesi bir sorgulama ihtiyacına yanıt veren bir nitelik taşımaktadır ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olmasını kolaylaştıracak ya da zorlaştıracak öğelerin neler olduğunu ortaya koymaktadır.

Bunu da, Fransız basınında (yerel ve ulusal gazete ve dergilerde: *Le Monde*, *Le Figaro*, *Liberation*, *Les Dernieres Nouvelles D'Alsace*, *L'Alsace*, *Le Point*, *L'Express* gibi gazete ve dergilerde 1994-1999 yılları arasında yayımlanan makaleler) yayımlanmış metinler üstünden gerçekleştirilen söylem analizi aracılığıyla serimlemektedir. Bu anlamda, denilebilir ki, söz konusu kitap genel anlamda Avrupa'nın, özel anlamda da Fransa'nın Doğu-Türkiye özelinde kurduğu ötekiliğin nasıl bir ötekilik olduğunu ve bu ötekiliği oluşturan retorikğin ne olduğunu-nasıl işlediğini ortaya koymaktadır.

Ayrıca bu kitap Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme sürecinde Türkiye-Avrupa ilişkilerinin daha iyi kavranmasına yardımcı olacak nitelikte bir çalışmadır. Böylesi güncel bir ortamda Türkiye'nin Batı'yla ilişkilerine

¹ Bu çalışmanın kısmen değiştirilmiş Türkçe versiyonu "Söylemler ve Temsiller Fransızlar Türkleri Nasıl Anımsıyor ya da Fransız İmgeleminde Türkiye" adıyla Phoenix Yayınevi tarafından 2006 yılında yayınlanmıştır.

ve Batı tarafından nasıl algılandığına ışık tutan bu çalışma, daha genel anlamda Batı'nın kurduğu *Doğu mekanının-kültürünün Türkiye özelinde nasıl inşa edildiğini ve Türkiye'ye özgü oryantalist söylemin* temel niteliklerini konu almaktadır.

Uzak toplumların ötekiliği belki de elle dokunulmayan, gözle görülemeyen bir ötekiliktir. Oysa, günümüzde ötekileri olmayan bir toplum yok gibi. Bu ötekilik ve kimlik tartışmaları bağlamında, Avrupa Birliği'ne girmek isteyen ve Avrupa ülkelerinden çoğuna göçmen vermiş bir ülkenin, Türkiye'nin ötekiliği ve kimliği konusuna bir Avrupa ülkesi basınının nasıl yaklaştığını sorgulamanın yerinde olacağını düşündük.

Söz konusu sorgulamayı hedefleyen bu çalışmanın sorunsalı şöyle formüleleştirilebilir: Fransa günümüzde Türkiye'ye nasıl bakar? Daha açık bir ifadeyle, araştırmanın örneklemini oluşturan Fransız basınından seçilmiş metinlerde Fransız gazeteciler Türkiye'den nasıl söz eder? Bu gazeteciler, tarihsel, kültürel, coğrafi ve siyasal olarak nasıl bir Türkiye inşa ederler? Bu gazeteciler için Türkiye nerelidir: Avrupalı mı, Asyalı mı yoksa Doğulu mudur?

Araştırma sonucunda Fransız basının söyleminde şu tür öğelerin baskın olduğu ortaya çıkmıştır. Batı, Türkiye'nin önemli bir tarih ve kültür mirasına sahip olduğunu düşünmektedir. Genellikle Doğu olarak adlandırılan bu coğrafya hem insanlığın hem de Hıristiyan kültürünün yeşerip serpiştiği bir mekân olarak tahayyül edilmektedir. Bu coğrafya üzerinde yer alan Türkiye, işte bu anlamda Batı kültürel mirasının önemli bir kısmını içinde barındıran bir mekan-ülke olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede Batı'nın Doğu tahayyülü nedeniyle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğine bir anlamda "sıcak" baktığını söylemek hiç de abartılı olmaz. Hatta, Türkiye'nin coğrafi anlamda hem Doğu'ya hem de Batı'ya ait olması Türkiye'nin Avrupalı bir ülke olduğunu kanıtlamak üzere ileri sürülen önemli argümanlardan biridir.

Türkiye'nin Müslüman bir ülke olmasına rağmen asla Batı karşıtı bir ülke olarak görülmediğini söylemek mümkün. Fransa özelinde kurulan tarihsel ve kültürel Osmanlı İmparatorluğu imgelerinin çözülmesi bize bunu kanıtlamaktadır. Osmanlı, Avrupa için asla kültürel ve tarihsel anlamda önemsiz bir imparatorluk olarak görülmemektedir. Öyle ki, Osmanlı'nın Viyana kapılarına dayanmış olması bile Osmanlı'nın Doğu'yu değil, Batı'yı, Avrupa'yı örnek olarak aldığı bir işareti olarak okunmaktadır. Aynı algılama biçiminin Türkiye'ye yönelik bakış açısında da mevcut olduğu söylenebilir. Kemalizm Türkiye'nin yüzünü Batı'ya döndüğünün en büyük kanıtı olarak değerlendirilmekte ve Kemalist laiklik ilkesi oldukça olumlu karşılanmaktadır.

Kuşkusuz Avrupa'nın oluşturduğu Türkiye imgelerinin hepsi olumlu değildir. Her olumlu imgenin bir de olumsuz karşıtının olduğunu söylemek bile

---

mümkündür. Ama, tüm kültürlerarası ilişkilerde ötekine dair olumsuz imgelerin olumlu imgelerle birlikte yer aldığı, karşılıklı ilişkiler arttıkça olumsuz imgelerin olumlu imgelere dönüştüğü bilinmektedir. Bu anlamda, Türkiye'ye ilişkin olumsuz imgeler bile Avrupa'nın Türkiye'ye karşı kayıtsız olmadığını bir göstergesidir. En fazla ötekileştirilen, mutlak anlamda öteki olarak kurulan ve kendisiyle hiçbir ilişkiye girmeyi kabul edemeyeceğimiz öteki, kendisi hakkında ne olumlu ne de olumsuz herhangi bir imgeye sahip olmadığımız ötekidir. Türkiye, hem Batı edebiyatında hem de Batı'nın Türkiye'yle girdiği tarihsel ilişkiler anlamında Batı hafızasında özgül bir yere sahip olan bir ülkedir. Söz konusu çalışma, Türkiye'nin bu özgüllüğünü oluşturan unsurları da ortaya çıkarmaktadır.